

Nr 392

Av herr **Rimås**, angående ändring av den nuvarande heraldiska organisationen, m. m.

Då det i det närmaste självförsörjande riksheraldikerämbetet år 1953 avskaffades och dess verksamhet övertogs av en nyinrättad heraldisk nämnd under riksarkivariens ordförandeskap och en likaledes nyinrättad heraldisk sektion i riksarkivet med en förste arkivarie och statsheraldiker som föreståndare och föredragande i nämnden, betonade statsutskottet, som icke utan tvekan godtog departementschefens förslag om den heraldiska verksamhetens förläggning till riksarkivet, att den nya organisationen tills vidare borde betraktas som ett provisorium, vars definitiva utformning fick bli beroende av framdeles vunna närmare erfarenheter på området. Vidare underströk utskottet liksom tidigare statskontoret och departementschefen, att den heraldiska verksamheten skulle liksom ditintills vara i allt väsentligt ekonomiskt självbärande genom inflytande ersättningar för heraldiska uppdrag. De av statsutskottet uttalade synpunkterna framfördes sedan även vid debatten i andra kammaren av utskottets avdelningsordförande, vilken därvid också uttalade en förhoppning om att det nya organet skulle tillvinna sig allmänhetens förtroende. Sedan dess har den statliga heraldiska verksamheten vid flera tillfällen varit föremål för behandling i riksdagen, varvid man påvisat såväl de missvisande kostnadskalkyler, som förelagts riksdagen, som de mindre gynnsamma erfarenheter man gjort av heraldiska nämndens sätt att bedriva sin verksamhet.

Med anledning av statsutskottets uttalande vid behandlingen av anslags-
 äskanden för riksarkivet för budgetåret 1955/56 att man förutsatte, att
 Kungl. Maj:t lämnade riksdagen en redogörelse för de vunna erfarenhe-
 terna av den heraldiska organisationen, bl. a. beträffande det ekonomiska
 utfallet av verksamheten, har riksarkivet såsom framgår av statsverkspro-
 positionen i en skrivelse den 8 oktober 1955 avgivit den av utskottet angivna
 redogörelsen, vilken emellertid ej blivit remitterad till statskontoret för ut-
 låtande. Emot en avsevärd del av innehållet i redogörelsen, främst beträf-
 fande heraldiska nämnden, har det ena av riksarkivets två arkivråd reser-
 verat sig samt framhållit, att heraldiken visat sig, "då den fördes ut i det
 moderna, praktiskt betonade samhällslivet, ha benägenhet att försäkra
 meningsskiljaktigheter, som stundom kunde få en tillspetsad, dogmatisk
 karaktär. Därav föranledda ståndpunktstaganden vore icke alltid till gagn
 för arkivväsendet. Vidare kunde den av sektionen handlagda ärendegruppen
 officiella beteckningar i varumärken m. m. (märken på strumpor, påsar,

brevpapper, knivar, skedar och andra souvenirer, emblem och märken etc.) bidra till att ge allmänheten en felaktig föreställning om det väsentliga i riksarkivets verksamhet." Härjämte har den framstående heraldiske experten hovkamreraren A. Berghman med anledning av riksarkivets redogörelse i en skrivelse den 19 november 1955 framfört en tungt vägande kritik av heraldiska nämndens och riksarkivets sätt att handlägga ärendena ur heraldisk synpunkt samt föreslagit en ny, förutsättningslös utredning rörande den statliga heraldiska verksamheten.

Erfarenheterna av det statliga heraldiska organet avse främst de ekonomiska förhållandena samt handläggningen av ärendena.

Ekonomiska förhållanden

Det avskaffade riksheraldikerämbetet finansierades genom taxebundna sportler och var, bortsett från kostnader för lokalhyra och tjänstbrevsrätt, helt självförsörjande. Under åren 1947—1951 hade ämbetet årligen att handlägga i medeltal 360 ärenden, varav 74 statliga. I ersättningar för uppdragen inflöto under samma tid årligen i medeltal 26 829 kronor, varav 3 568 kronor för statliga ärenden. Till grund för riksdagens antagande av omorganisationsförslaget låg en ekonomisk beräkning, visande — efter bortfall av 3 500 kronor i ersättningar för statliga uppdrag — 30 200 kronor i inkomster och 38 400 kronor i utgifter, dvs. statsverkets årliga nettokostnad för det nya heraldiska organet uppskattades till 4 700 kronor. I riksarkivets i statsverkspropositionen återgivna redogörelse uppgivas de debiterade inkomsterna under tiden 1 juli 1953—31 augusti 1955 vara 30 567 kronor och utgifterna under samma tid 79 352 kronor. Även om man medräknar bortfallet av ersättningar för statliga uppdrag, kan man svårigen dela riksarkivets uppfattning, att detta ekonomiska resultat kan betraktas som tillfredsställande. Det är mycket märkligt, att ekklesiastikdepartementet utan vidare godtagit dessa riksarkivets uppgifter, särskilt som man måste ha varit medveten om att statskontorets på uppdrag av departementet gjorda beräkningar visa 58 000 kronor i årliga utgifter, dvs. utgifterna skulle enligt denna beräkning för ifrågavarande tid uppgå till över 125 000 kronor. En närmare undersökning visar också, att riksarkivets siffror äro oriktiga. Under ifrågavarande tid ha enligt riksarkivets inkomst- och utgiftsböcker de influtna inkomsterna uppgått till 25 782 kronor, huvudsakligen här rörande från uppdrag, som övertagits från det avskaffade riksheraldikerämbetet. Utgifterna för samma tid äro följande:

Löner till förste arkivarien och statsheraldikern samt amanuensen och kontorsbiträdet, de bägge senare med halvtidstjänstgöring	65 983
Pensionskostnader (20 % av lönekostnaderna)	13 197
Beräknade löner till vikarier för statsheraldikern och kontorsbiträdet under semester, sjukdom o. d.	7 094

Arvoden till heraldiska nämndens ledamöter. (Av riksdagen anslaget belopp 3 250)	835
Heraldiska ritningar. (Av riksdagen anslaget belopp 9 750)	5 535
Övriga expenser enligt av riksdagen anslaget belopp	9 750
Hyseskostnader för lokaler åt heraldiska sektionen	5 806
Ersättning till f. d. riksheraldikern för förlorade sportler	5 000
Inlösen av f. d. riksheraldikerns bibliotek utöver av riksdagen anslaget belopp (2 000)	2 170
Kostnader för statsheraldikerns resor till privata sammankomster för adels- och ordensväsen i Italien och Spanien	1 800
Summa	117 170

Härtill komma kostnader för tjänstebrevsrätt, tjänsteresor, sjukvård o. d. samt ersättningar till tillfällig personal för bl. a. katalogiseringsarbeten. Om man tager hänsyn till uppkomna besparingar på anslagsposterna till arvoden åt heraldiska nämndens ledamöter och heraldiska ritningar överensstämma statskontorets beräkningar mycket nära med de verkliga kostnaderna.

Då ecklesiastikdepartementet 1954 behandlade frågan om ett tilläggsanslag för inlösen av f. d. riksheraldikerns bibliotek, framhöll statskontoret, att biblioteket genom detta anslag var till fullo inlöst. Ej heller detta uttalande har departementet beaktat utan fortsatt att i anslagsposten till övriga expenser medräkna 1 000 kronor för inköp av det till fullo inlösta biblioteket. Dessutom föreslås nu en höjning av reseanslaget för möjliggörande för statsheraldikern att besöka kommuner, "där förhållandena så påkalla". Då det får förutsättas, att kommuner, som verkligen önska besök av statsheraldikern för överläggning i heraldiska frågor, också äro beredda att bestrida kostnader för hans därvid företagna resor, torde tillräcklig anledning för en höjning av reseanslaget ej föreligga.

Med hänsynstagande till de vid 1955 års utgång gällande lönetabellerna torde utgifterna för den statliga heraldiska verksamheten årligen kunna beräknas enligt följande:

Löner	37 764	
Pensionskostnader	7 552	
Löner till vikarier	3 274	
Arvoden till heraldiska nämnden	1 500	50 090
Lokalhyra	2 680	
Heraldiska ritningar	4 500	
Övriga expenser	3 500	
Sjukvård o. d.	200	10 880
Summa		60 970

Då inkomsterna fram till den 1 september 1955 i medeltal ej uppgått till 12 000 kronor årligen, blir statsverkets årliga nettokostnad även vid hän-

synstagande till bortfallet av de obetydliga statliga uppdragen snarare 47 000 kronor än 4 700 kronor såsom 1953 uppgavs för att få riksdagen att antaga det framlagda organisationsförslaget. Större delen av inkomsterna härröra från kommunala uppdrag, men heraldiska nämndens och statsheraldikerns ofta dokumenterade bristande sakkunskap och förmyndaraktiga uppträdande vid handläggningen av heraldiska ärenden ha gjort, att köpingar och kommuner i allt mera tilltagande omfattning föredraga att anlita annan heraldisk expertis än den statliga. Dessutom torde flertalet vapenintresserade kommuner nu ha heraldiska symboler, varför en minskning av uppdragen från kommunalt håll så småningom är att förvänta. De statliga uppdragen nådde sin största omfattning före omorganisationen, då landskaps- och länsvapnen reviderades och de militära emblemen tillkommo, varför några mera betydande inkomster av dessa uppdrag ej kunna påräknas. Vad slutligen uppdragen åt privata institutioner och personer beträffar är det här mycket ofta fråga om reklam- och varumärken, som ej äro hänförliga till heraldik i egentlig mening och för vilkas utförande det finns reklambyråer att tillgå. Ur kostnadssynpunkt ställer det sig emellertid för allmänheten fördelaktigare att anlita riksarkivet i stället för en dylik byrå för utförande av här ifrågavarande märken. Det måste anses oriktigt att på dylikt sätt av skattemedel finansiera en verksamhet, som lika väl kan skötas av privata reklambyråer.

I sin redogörelse överdriver riksarkivet väsentligt betydelsen och omfattningen av de heraldiska arbetsuppgifterna. Som exempel härpå kan nämnas att "de mycket omfattande statistiska utredningar", som legat till grund för statskontorets förslag till nya taxebestämmelser, redan hade utförts i samband med eklelesiastikdepartementets utredning om den heraldiska verksamhetens omorganisation, således innan riksarkivet övertagit den heraldiska verksamheten. Vidare har statsheraldikern endast i obetydlig omfattning anlitats för andra arbetsuppgifter inom riksarkivet. I stället har det visat sig, att han tillåtits ägna en betydande del av tjänstetiden åt privata uppdrag vid hovet och ordensväsendet. (Se motion AK 1955: 396, SU:s utl. 1955: 50 och AK prot. 18 mars 1955, § 10.)

Anmärkningsvärt är vidare att riksarkivet 1953 och 1955 åt statsheraldikern utverkat statsbidrag för företagande av tjänsteresor till privata "internationella heraldiska kongresser" i Italien och Spanien, där man utslutande ägnat sig åt adels- och ordensväsen, alltså frågor utan någon som helst betydelse för det svenska statliga organets verksamhet. Under hänvisning till de uppgifter, som instruktionsenligt åvila riksarkivets heraldiska sektion, har också ett av de två arkivråden reserverat sig mot riksarkivets framställning om statsbidrag för statsheraldikerns deltagande i en "kongress, vars program är så starkt fyllt av förströelse".

Ärendenas handläggning

Då riksarkivet i sin redogörelse gör gällande, att fullt tillfredsställande fackheraldisk kompetens skulle vara företrädd i heraldiska nämnden och inom heraldiska sektionen, må det framhållas, att denna kompetens i varje fall ej kommit till synes vid vapenärendenas handläggning. Examenmeriter i historia och konstnärlig färdighet äro eo ipso ej någon garanti för mera framstående kunskaper i fråga om praktiskt tillämpad heraldik. Ofta ha även lekmän på det heraldiska området kunnat konstatera uppenbara brister i statsheraldikerns utredningar och vapenförslag. Och från sakkunnigt håll kunna med fog grava anmärkningar riktas mot heraldiska nämndens vapen för bl. a. Alingsås, Landskrona, Ekshärad, Överum, Botkyrka, Gunnarskog, Bälinge, Tyresö, Östgöta-Dal, Frövi, Rönö, Bjuv, Kävlinge, Nordmaling, Berga, Vagnhärad, Ullvättern och Åsele.

Riksarkivet vill vidare göra gällande, att heraldiska nämnden och heraldiska sektionen äro två skilda organ och att följaktligen något jävsförhållande ej skulle föreligga, då nämnden vid fråga om fastställelse av ett vapen hos Kungl. Maj:t avgiver utlåtande över ett av sektionen utarbetat vapenförslag. Häremot kan invändas, att heraldiska sektionens föreståndare, statsheraldikern, bereder och föredrager ärendena åt nämnden samt anses utgöra nämndens heraldiska expertis, när nämnden bland sina ledamöter ej har någon speciellt heraldisk sakkunnig. Statsheraldikern brukar av nämnden inhämta direktiv beträffande utarbetandet av vapenförslagen. Sålunda heter det i nämndens protokoll den 17 december 1953, § 3: "Diskuterades vissa principfrågor avseende ett antal vapen, vilka heraldiska sektionen erhållit i uppdrag att utarbeta, nämligen: a) Folkunga b) Glemmingebro c) Noraskog d) Rönö e) Ullvättern". Ytterligare bevis för ovederhäftigheten i riksarkivets uppgifter beträffande jävsfrågan skulle kunna framläggas, men det anförda torde vara tillräckligt för att visa, att det här är fråga om ett fullt uppenbart jävsförhållande.

I en vid 1955 års riksdag i andra kammaren väckt motion (nr 406) påtalas bl. a. huru heraldiska nämnden beträffande kommunala vapen, som med förbigående av statsheraldikern utarbetats av sakkunniga heraldiker, brukat konstruera anmärkningar och avgiva ovederhäftiga utlåtanden för att förhindra vapnens fastställelse hos Kungl. Maj:t. (Fallen Älghult, Godegård, Jokkmokk, Skene, Mariannelund, Herrljunga och Gnosjö.) Som exempel på de metoder, som därvid kommit till användning, kan anföras följande: I heraldiska nämndens protokoll den 21 januari 1954, innehållande utlåtande över tre från inrikesdepartementet för utlåtande remitterade vapen, som ej utarbetats av heraldiska sektionen, heter det inledningsvis i § 1: "Önskade ordföranden att få till protokollet antecknat, att han, trots att antalet ledamöter skulle vara fulltaligt vid sammanträdet, anmodat

suppleanten, herr Jungstedt att närvara, enär dennes speciella sakkunskap skulle vara av särskilt värde vid handläggningen av vissa frågor av principiell art rörande vapenmålning." Verkligheten är, att ifrågavarande suppleant veterligen aldrig målat ett vapen eller i övrigt kan betraktas som någon heraldisk expert. Men genom detta åberopande av en obefintlig sakkunskap och ovederhäftig kritik av vapnens konstnärliga utförande lyckades statsheraldikern, som fått sitt eget vapenförslag underkänt av en av de berörda kommunerna, genom det i nämndens namn avgivna utlåtandet förhindra fastställelse av fullt riktiga vapen. Däremot tillstyrker nämnden okritiskt fastställelse av sina egna förslag, trots att dessa ofta äro behäftade med uppenbara brister. Inrikesdepartementet har härigenom kommit att fungera som en expedition åt heraldiska nämnden för inregistrering av felaktiga och undermåliga kommunala vapen. Dess bättre har det i samband med heraldiska nämndens övergrepp mot köpingar och kommuner visat sig, att kommunala beslut om antagande och förande av vapen ej behöver underställas statlig myndighet samt att de antagna vapnen äro lagligen skyddade utan statlig fastställelse, som endast är ett påhitt av det sportelfinansierade riksheraldikerämbetet på 1930-talet. Följden har blivit, att en mängd köpingar och kommuner föredragit att med hjälp av annan heraldisk expertis ordna sina heraldiska frågor utan statlig inblandning.

Under hänvisning till vad här anförts hemställes,

att riksdagen måtte besluta *dels* att hos Kungl. Maj:t anhålla om vidtagande av åtgärder snarast möjligt, så att förslag redan vid 1957 års riksdag kan framläggas om den nuvarande heraldiska organisationens ersättande med ett väsentligt mindre kostnadskrävande och omfattande organ för en ur heraldisk synpunkt tillfredsställande handläggning av nu ifrågavarande ärenden, *dels* att för budgetåret 1956/57 minska anslaget till övriga expenser med 1 000 kronor samt anslagen till arvoden och heraldiska ritningar med lämpliga belopp, *dels ock* avslå framställningen om höjning av reseanslaget för statsheraldikerns resor.

Stockholm den 26 januari 1956

S. Rimås